

1 Kaksisuuntaisen mielialahäiriön historia

Kaksisuuntaisen mielialahäiriön historia on mielenkiintoinen. Se on yksi vanhimmista ellei vanhin sairaus, joka on selkeästi kuvattu historiallisissa teksteissä. Muinaiset kreikkalaiset ja roomalaiset lääkärit ja filosofit kuvasivat jo yli 2 000 vuotta sitten kaksisuuntaisen mielialahäiriön ja määrittivät maniaa ja melankoliaa. Sen sijaan nykyaikainen käsitys kaksisuuntaisesta mielialahäiriöstä ja sen eri tyypeistä sekä sairauden hoidosta on vain noin 50–60 vuotta vanha.

Hippokrates (460–377 eaa.) kuvasi ensimmäisenä melankolian eli masennuksen. Hän määritti sen ruokahaluttomuudeksi, unettomuudeksi, ahdistuneisuudeksi, ärtyneisyydeksi, toivottomuudeksi ja alakuloksi. Hippokrates lienee myös ollut ensimmäinen, joka kuvasi depressiivisen sekamuotoisen tilan eli agitoituneen masennuksen. Hän selitti melankolian synnyn ruumiin nesteisiin perustuvalla teorialla. Melankolian syy oli musta sappi, kun taas maanisten oireiden syynä pidettiin liiallista määrää keltaista sappea. Vaikka tämä humoraalinen eli elimistön oletettuihin perusnesteisiin liittyvä teoria ei pidäkään paikkansa, se osoittaa selkeästi, että melankoliaa ja maniaa pidettiin sairauksina ja vieläpä sellaisina, joille on olemassa biologinen selitys. *Galenos* (131–201) täydensi masennuksen kuvaa omissa kirjoituksissaan.

Myös mania on kuvattu hyvin varhain sekä oivallettu sen liittyminen melankoliaan. Kreikkalainen *Soranus* (98–138), joka eli nykyisen Turkin alueella sijaitsevassa Efesoksessa, kuvasi melankolian ja manian erillisinä sairauksina, joilla on myös erilaiset aiheuttajat. Hän kuitenkin mainitsi, että monet muut pitävät melankoliaa maniasairauden osana.

Vanhimmat tekstit, joissa melankolia ja mania kuvataan selkeästi saman sairauden osina, ovat *Aretaios Kappadokialaisen* (81–138) laatumia. Hän eli Aleksandriassa nykyisen Egyptin alueella mutta oli syntyperältään kreikkalainen. Persialainen lääkäri *Avicenna* puolestaan kirjoitti *Lääketieteen oppikirjan* vuonna 1025. Hän tunnisti kaksisuuntaisen mielialahäiriön masennuspsykoosin ja erotti sen selkeästi psykoottisesta maniasta ja muista psykooseista. Myös

kiinalaisten kirjoittajien teksteistä ainakin 1500- ja 1600-luvuilta löytyy selkeä kuvaus kaksisuuntaisesta mielialahäiriöstä sairaute-
na. Tämä on mielenkiintoinen havainto, kun pidetään mielessä, että Kiinassa on sen jälkeen ollut aikoja, jolloin mielen sairauksien on katsottu liittyvän länsimaiseen kulttuuriin.

Keskiaika oli synkkää aikaa niin kaksisuuntaisen mielialahäiriön kuin muidenkin psyykkisten häiriöiden osalta. Keskiaika oli pikemminkin taantumuksen kuin kehityksen aikaa. Erityisesti luostarilaitoksissa oli vallalla oppi, jonka mukaan mielisairaudet ovat jumalan rangaistus. Sairastuneita piti siis rankaista ja heidät piti eristää muusta yhteiskunnasta. Kun ei ymmärretty mielisairauksien sairausluonnetta, ei myöskään osattu ajatella, että niistä kärsiviä ihmisiä pitäisi hoitaa. Tämänsuuntainen näkemys säilyi ainakin Euroopassa vielä pitkään keskiajan jälkeenkin.

Vuonna 1621 *Robert Burton* kirjoitti masennuksesta ensimmäisen englanninkielisen tekstin *The anatomy of melancholia*. Masennuksen lisäksi teoksessa kuvataan myös masennustila, johon liittyy lieviä maanisia oireita, eli tyypin 2 kaksisuuntainen mielialahäiriö. Burtonin itsensä on ajateltu kärsineen juuri kyseisestä häiriöstä.

Perusta nykyaikaiselle käsitykselle kaksisuuntaisesta mielialahäiriöstä luotiin 1850-luvulla, kun lääkäri *Jules Baillarger* kuvasi Ranskan Akatemialle kaksivaiheisen mielen sairauden, jossa mieliala vaihteli maniasta masennukseen. Hän kutsui sitä termillä *folie á double forme* eli kaksimuotoinen mielen sairaus. Kaksi viikkoa myöhemmin toinen ranskalainen lääkäri *Jules Falret* esitti samalla foorumilla lähes saman sairauden kutsuen sitä termillä *folie circulaire* eli kiertävä mielen sairaus. Baillarger ja Falret kiistelivät kiivaasti siitä, kumpi oli ensin kuvannut mielialahäiriön. Esityksissä oli kuitenkin sen verran eroja, että kummankin voidaan katsoa tuoneen merkittävää uutta sairauden kuvaukseen. Jules Falret muun muassa liitti itsemurhat masennusjaksoihin. Edelleen hän havaitsi, että häiriötä esiintyi tietyissä suvuissa muita enemmän eli että se on ainakin jossain määrin periytyvä. Jules Baillarger taas teki selvän diagnostisen eron skitsofreniaan. Nämä havainnot johtivat siihen, että sairautta kutsuttiin alkuun kaksisuuntaiseksi mielialahäiriöksi, mutta 1875 sille annettiin nimi maanis-depressiivinen psykoosi.

Saksalainen tunnettu ja arvostettu lääkäri *Emil Kraepelin* (1856–1926) osoitti, että manian ja masennuksen välillä on usein

oireettomia jaksoja, jolloin potilas pystyy toimimaan täysin normaalisti. Hänkin käytti nimeä maanis-depressiivinen psykoosi, joka vakiintui nopeasti sairauden nimeksi. Kraepelin teki paljon tutkimustyötä aiheesta. Lääketieteellinen yhteisö hyväksyi täysin Kraepelinin kuvauksen maanis-depressiivisestä psykoosista vasta vuonna 1930.

Toisen maailmansodan jälkeen australialainen lääkäri *John Cade* havaitsi, että litiumilla oli positiivinen vaikutus maanis-depressiiviseen psykoosiin. Oli löydetty ensimmäinen lääke, jolla voitiin hoitaa maanis-depressiivistä psykoosia. Lääke sopii ainakin joillekin potilaille erinomaisesti, ja sillä on edelleen sijansa hoidossa. 1960-luvulla alettiin julkaista tutkimuksia litiumin tehosta maanis-depressiivisen psykoosin hoidossa. Kesti kuitenkin kauan, ennen kuin litium tuli yleiseen käyttöön. Yhdysvaltojen elintarvike- ja terveysvirasto FDA hyväksyi litiumin käyttöön 1970.

Sekä Maailman terveysjärjestön WHO:n että Amerikan psykiatriyhdistyksen APA:n psykiatristen sairauksien diagnostisissa luokituksissa (ICD-8 ja DSM-II) häiriötä kutsuttiin vuonna 1968 nimellä *manic-depressive illness* eli maanis-depressiivinen sairaus. Tämä oli askel parempaan, koska osalla sairaudesta kärsiviä ei koskaan ollut psykoottisia oireita. Nykyinen termi *bipolar disorder* eli kaksisuuntainen mielialahäiriö tuli käyttöön vuonna 1980. Huomattakoon, että ranskalaiset lääkärit siis kutsuivat sairautta tällä nimellä jo yli sata vuotta aiemmin.

Tyyppin 2 kaksisuuntainen mielialahäiriö kuvattiin vuonna 1976, ja sen jälkeen on kuvattu useita erilaisia alatyyppejä. 1980-luvulla kuvattiin myös lasten kaksisuuntainen mielialahäiriö.

Ensimmäiset psykoosilääkkeet tulivat käyttöön 1950-luvulla. Niillä oli merkitystä myös kaksisuuntaisen mielialahäiriön hoidossa. Kuitenkin varsinaiset kaksisuuntaisen mielialahäiriön lääkkeet litiumia lukuun ottamatta on kehitetty vasta 1980-luvulla ja monet vielä paljon myöhemmin.

Kaksisuuntaisella mielialahäiriöllä on pitkä ja monivaiheinen historia. Lähihistoriakin sisältää outoja asioita. Amerikassa vielä 1960-luvulla kaksisuuntaisuudesta kärsineet ihmiset eristettiin laitoksiin, mutta heitä ei juuri hoidettu, koska Yhdysvaltain kongressi kieltäytyi tunnustamasta maanis-depressiivisyyttä lailliseksi sairaudeksi. Myös sairauden lääkehoidon historia on pitkä, noin 50 vuotta. Nykyaikaisella sairauskäsityksellä ja hoidolla on siis pitkä historia mutta melko lyhyt kehityshistoria.